

SPECJALNE UŻYCIE BRONI STAN OBECNY, ZAGROŻENIA PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ

Redakcja

Kuba Jałoszyński

Waldemar Zubrzycki

Jarosław Stelmach

Szczytno 2017

Recenzent

dr hab. Tomasz Aleksandrowicz

Redakcja Wydawcy

Anna Bryczkowska

Barbara Drązek

Agnieszka Kamińska

Projekt okładki

Agnieszka Kamińska

© Wszelkie prawa zastrzeżone — Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie

ISBN 978-83-7462-582-1

e-ISBN 978-83-7462-583-8

Skład, druk i oprawa:

Dział Wydawnictw i Poligrafii

Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie

12-100 Szczytno, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 111

tel. 89 621 54 10, fax 89 621 54 48

e-mail: wwip@wspol.edu.pl

Objętość: 20,91 ark. wyd.

Spis treści

<i>Kuba Jałoszyński, Waldemar Zubrzycki, Jarosław Stelmach</i> Wprowadzenie	7
<i>Wojciech Wosek</i> Specjalne użycie broni — konieczność działań a prawa człowieka	11
<i>Waldemar Zubrzycki</i> Specjalne użycie broni w środowisku regulacji międzynarodowych	21
<i>Mariusz Olechnowicz</i> Specjalne użycie broni — „strzał ratunkowy” w krajach Unii Europejskiej	33
<i>Jacek Dworzecki</i> Specjalne użycie broni przez funkcjonariuszy Korpusu Policji Republiki Słowackiej	43
<i>Jarosław Karwel</i> Selektywne pozbawienie życia w działaniach kontrterrorystycznych sił bezpieczeństwa Państwa Izrael	79
<i>Justyna Kurek</i> Regulacja specjalnego użycia broni w niemieckim systemie prawnym	107
<i>Wojciech Olsztyn</i> Uwarunkowania formalno-prawne dotyczące specjalnego użycia broni przez siły policyjne USA	117
<i>Jadwiga Stawnicka</i> Juryslingwistyka na rzecz bezpieczeństwa. Zakaz, nakaz i dozwoleństwo w ustawie z 10 czerwca 2016 roku o działaniach antyterrorystycznych	135

Paweł Lubiewski

Środki przymusu bezpośredniego a specjalne użycie broni 151

Mariusz Cichomski, Renata Leoniak

Rozwiązania ustawy o działaniach antyterrorystycznych a wnioski *de lege ferenda* ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej dotyczące specjalnego użycia broni 167

Bogumiła Pawlaczyk

Specjalne użycie broni w optyce dylematów i wniosków z wykorzystania broni 193

Michał Stępiński

Uwarunkowania prawno-organizacyjne procesu podejmowania decyzji o specjalnym użyciu broni podczas operacji policyjnej 205

Paweł Łabuz, Karol Falandys

Rozpoznanie operacyjne w działaniach kontrterrorystycznych w związku ze specjalnym użyciem broni 217

Kuba Jałoszyński

Specjalne użycie broni — narzędzie sił specjalnych w działaniach ratunkowych w sytuacjach zakładniczych i uprowadzeń. Dylematy ograniczeń jego wykorzystania 231

Waldemar Zubrzycki

Specjalne użycie broni — dominanta strzelca wyborowego w działaniach Policji 251

Jarosław Stelmach

Możliwości zastosowania przepisu o specjalnym użyciu broni przez żołnierzy podczas działań antyterrorystycznych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej 265

Marcin Lipka

Specjalne użycie broni w działaniach ochronnych Biura Ochrony Rządu 283

Jarosław Cymerski, Katarzyna Matysek

**Konsekwencje selektywnego delegowania uprawnień
w zakresie specjalnego użycia broni palnej** 307

Karolina Karwowska

**Specjalne użycie broni — emocje w debacie
publicznej a merytoryczne opinie ekspertów** 325

Kuba Jałoszyński, Michał Stępiński

Specjalne użycie broni — wnioski i rekomendacje 343

Bibliografia 347

Informacje o autorach 365

Wprowadzenie

W czerwcu 2016 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił ustawę o działaniach antyterrorystycznych¹. Akt prawa oczekiwany od wielu lat zarówno przez podmioty państwa odpowiedzialne za przeciwdziałanie i zwalczanie zjawiska terroryzmu, jak też przez środowisko ludzi nauki zajmującej się tą problematyką.

Ustawa wprowadziła wiele postulowanych rozwiązań. Po pierwsze, dokonała, funkcjonującego w świecie nauki, podziału działań wobec zagrożeń terrorystycznych, na działania antyterrorystyczne (prewencyjne, proaktywne) oraz kontrterrorystyczne (ofensywne, reaktywne). Po drugie, wprowadziła podział kompetencyjny, w odniesieniu do tych działań, wskazując podmiot wiodący w działaniach antyterrorystycznych — Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz kontrterrorystycznych — Policję. Jest to podział zgodny z normami Wspólnoty Europejskiej, której nasz kraj jest częścią.

Innym, ważnym elementem, jest wprowadzenie rozwiązań w prawie do użycia broni — możliwości oddania „strzału ratunkowego” oraz związanego z tym uprawnieniem „strzału na rozkaz”. Problematyka ta podnoszona była wielokrotnie, między innymi w trakcie prac nad innymi przepisami rangi ustawowej. Konkretnie rozwiązania zaproponowano choćby do projektów zmian ustawy o Policji², czy też do projektu ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej³, jednak wnioskowane wówczas rozwiązania nie zyskały akceptacji. Ustawa o działaniach antyterrorystycznych definiuje „strzał ratunkowy” jako „specjalne użycie broni”. O ile rozszerzenie możliwości użycia broni palnej na polecenie uprawnionej w tym zakresie osoby budzi nieco mniej emocji, to samo rozwiązanie, związane ze „specjalnym użyciem broni”, w tym przede wszystkim uwarunkowania, w jakich jest ono dopuszczalne, stało się elementem licznych kontrowersji, identyfikowanych w środowisku, które te uprawnienie

¹ Ustawa z 10 czerwca 2016 r., DzU poz. 904.

² Ustawa z 6 kwietnia 1990 r., DzU nr 30, poz. 179 z późn. zm.

³ Ustawa z 24 maja 2013 r., DzU poz. 628 z późn. zm.

otrzymało, jak też osób zajmujących się tą problematyką na gruncie nauki. Zamach stanowiący ekstremalne zagrożenie dla życia ludzkiego odparty być może wyłącznie działaniem równoważnym, w sposób — ze względu na brak alternatywnej możliwości — dopuszczający możliwość śmiertelnego skutku dla jego sprawcy. Stanowi to wręcz konstytucyjny nakaz ochrony życia ludzkiego wobec ofiary zamachu. Jednak możliwość „specjalnego użycia broni” w jego obecnym kontekście prawnym dostarcza dużych wątpliwości interpretacyjnych, stawiając jednocześnie znak zapytania co do skuteczności opracowanego instrumentu i możliwości jego praktycznego stosowania. Jego wykorzystanie, ograniczone do reagowania na zdarzenia terrorystyczne, powoduje konieczność identyfikacji podstawowych znamion przestępstwa o charakterze terrorystycznym przez funkcjonariuszy działających w deficycie czasu i informacji. Dodatkowo, uprawnienie to przysługuje jedynie wybranym grupom dyspozycyjnym, wykonującym działania kontrterrorystyczne. Powoduje to sytuację, w której mamy do czynienia z prawem mocno nadzwyczajnym, obwarowanym koniecznością spełnienia wielu wymogów i stanowiącym skomplikowany kontratyp ustawy.

Zatem powstaje pytanie, czy wobec zagrożeń terrorystycznych, niezmiernie dynamicznych w swojej naturze, należy tworzyć prawo wymagające spełnienia wielu złożonych warunków i gwarantowane jedynie dla sił, które będą realizowały czynności dopiero po zawiązaniu się zorganizowanych działań policyjnych? Jednocześnie zamieszczenie instytucji „specjalnego użycia broni” w ustawie o działaniach antyterrorystycznych sprawia, że idea uniwersalnego i pełnego wyczerpania warunków użycia broni w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej wydaje się nie do końca realizowana.

Ideą powstania niniejszej publikacji było zebranie różnych stanowisk w powyższym obszarze, zdiagnozowanie, jak problematyka ta uregulowana jest na świecie, jakie wątpliwości budzą wprowadzone w ustawie o działaniach antyterrorystycznych rozwiązania. Jej celem jest również zaproponowanie rozwiązań, których wprowadzenie miałyby istotne znaczenie dla skutecznego stosowania tego usankcjonowanego prawem narzędzia. Jest ono bowiem niezbędne, aby działania policyjne były skuteczne, aby Policja mogła chronić życie i zdrowie obywateli — co jest jej ustawowym obowiązkiem.

Autorzy poszczególnych tekstów wierzą, że zamieszczone rozważania naukowe o wymiarze praktycznym i teoretycznym będą przydatne dla funkcjonariuszy różnych formacji, będących jednocześnie bezpośrednimi adresatami wymienionych uprawnień. Szerokie spektrum podejmowanych w publikacji tematów jest natomiast gwarantem spojrzenia holistycznego, zawierającego wymiar prawny, organizacyjny, techniczny i etyczny „specjalnego użycia broni”. Zamieszczone treści mogą stanowić również punkt wyjściowy dla budowania kolejnych nowatorskich teorii i prowadzenia dyskusji naukowej, której celem zawsze powinno być doskonalenie otaczającej nas rzeczywistości.

*Kuba Jałoszyński
Waldemar Zubrzycki
Jarosław Stelmach*

Wojciech Wosek

Specjalne użycie broni — konieczność działań a prawa człowieka

*Na świecie było tyle dżum, co wojen.
Mimo to dżumy i wojny zastają ludzi
zawsze tak samo zaskoczonych*

Albert Camus¹.

Powyższa sentencja z powieści Alberta Camusa pt. *Dżuma* chyba najlepiej oddaje postrzeganie najpoważniejszego globalnego zagrożenia — współczesnego terroryzmu². Polska będąca uczestnikiem międzynarodowej, antyterrorystycznej koalicji jest również potencjalnie narażona na ewentualne ataki — jeśli nie bezpośrednio na własnym terytorium, to coraz większe zagrożenie czeka na polskich obywateli³. Właściwą reakcją na terroryzm jest przygotowanie struktur państwa na stosowną reakcję zarówno w aspekcie przeciwdziałania potencjalnym zagrożeniom, jak i w obszarze fizycznej reakcji na zaistniały atak. Stąd działania wspólnoty międzynarodowej — organizacji i struktur

¹ A. Camus, *Dżuma*, <<https://tadeuszczernek.files.wordpress.com/2012/11/albert-camus-dzuma.pdf>>, dostęp: 15 kwietnia 2015 r.

² W tym kontekście można wspomnieć ostatnie krwawe zamachy takie jak:

- seria ataków terrorystycznych w Paryżu we Francji 13 listopada 2015 r.;
- zamach bombowy w centrum Stambułu w Turcji 19 marca 2016 r.;
- seria zamachów bombowych w Brukseli w Belgii 22 marca 2016 r.;
- zamach w Stambule w Turcji 28 czerwca 2016 r.;
- zamach w Nicei we Francji 14 lipca 2016 r.;
- zamach przed stadionem Besiktasu w Stambule w Turcji 10 grudnia 2016 r.

³ Ostatnim tragicznym wydarzeniem o charakterze terrorystycznym było zabójstwo polskiego kierowcy ciężarówki Łukasza Urbana w Berlinie, którą 19 grudnia 2016 r. ok. godz. 20.00, po uprzednim przejęciu, zamachowiec — 24-letni Tunezyjczyk Anis Amri wjechał w tłum ludzi spędzających wieczór na jarmarku bożonarodzeniowym powodując śmierć 12 osób, a 45 osób odniosło rany, <www.tvn24.pl>, dostęp: 23 grudnia 2016 r.

międzynarodowych oraz poszczególnych państw mające na celu kreowanie stosownych norm prawnokarnych.

Także w polskim ustawodawstwie wdrożono stosowne uregulowania. W dniu 22 czerwca 2016 r. prezydent RP⁴ podpisał ustawę z 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych⁵. Ustawę, która już w fazie projektu, z uwagi na wiele zawartych w niej uregulowań ograniczających wolności obywatelskie lub wpływających na podstawowe prawa człowieka, budziła szereg kontrowersji wśród „obrońców praw człowieka”. Analizując powyższy akt prawny możemy wskazać, że najważniejsze uregulowania w zakresie działań antyterrorystycznych to:

- przyznanie szefowi ABW uprawnień co do zarządzenia prowadzenia niejawnych działań na okres nie dłuższy niż 3 miesiące, bez zgody sądu, wobec osób niebędących obywatelami RP, a podejrzewanych o prowadzenie działalności terrorystycznej (art. 9),
- rozbudowanie katalogu przesłanek umożliwiających profilowanie DNA osób niebędących obywatelami RP — wątpliwości co do tożsamości, celu lub legalności pobytu, bądź samego podejrzenia o powiązania z szeroko rozumianą działalnością terrorystyczną (art. 10)⁶,
- umożliwienie całodobowego przeszukania i zatrzymania (art. 25 ust. 3),
- zmiany w dostępie do tajemnicy bankowej przez ABW (art. 38 ust. 8),
- rozszerzenie uprawnień w obszarze analizowania systemów komputerowych i sieci internetowych (art. 38 ust. 6).

W obszarze działań kontrterrorystycznych za najważniejsze uregulowanie należy uznać przyznanie służbom prawa do *specjalnego użycia broni*⁷.

Art. 23. 1. W ramach działań kontrterrorystycznych, jeżeli jest to niezbędne do przeciwdziałania bezpośredniemu, bezprawnemu, gwałtownemu zamachowi na życie lub zdrowie człowieka lub do uwolnienia zakładnika, a użycie broni palnej w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę jest niewystarczające i przeciwdziałanie takiemu zamachowi lub uwolnienie zakładnika w inny sposób nie jest możliwe, dopuszcza się, z uwzględnieniem

⁴ <<http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/art,264,dziewiec-ustaw-z-podpisem-prezydenta-rp.html>>, dostęp: 10 lipca 2016 r.

⁵ DzU z 2016 r., poz. 904.

⁶ Przed uchwaleniem przedmiotowych przepisów najszersze uprawnienia posiadały sąd, Policja lub inne organy prowadzące postępowanie przygotowawcze.

⁷ W licznych publikacjach, opracowaniach i opiniach odnoszących się do powyższego zagadnienia „specjalnego użycia broni” używa się określeń takich jak: strzał snajperski lub strzał ratunkowy.

wszelkich okoliczności zdarzenia o charakterze terrorystycznym oraz możliwości działań kontrterrorystycznych, użycie broni palnej przeciwko osobie dokonującej zamachu albo biorącej lub przetrzymującej zakładnika, którego skutkiem może być śmierć lub bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia tej osoby, zwane dalej „specjalnym użyciem broni”.

2. Specjalne użycie broni odbywa się na zasadach określonych w ustawie z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (DzU poz. 628 i 1165 oraz z 2014 r. poz. 24 i 1199), z zastrzeżeniem odrębności przewidzianych w niniejszym artykule oraz w art. 22 ust. 7⁸.

3. Do specjalnego użycia broni nie stosuje się przepisów art. 7 ust. 1⁹ i art. 48¹⁰ ustawy, o której mowa w ust. 2.

4. Specjalne użycie broni może być dokonane przez funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, żołnierzy Żandarmerii Wojskowej lub żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej

⁸ Art. 22 ust 7. Oddziały i pododdziały Wojsk Specjalnych użyte do pomocy oddziałom lub pododdziałom Policji mogą użyć i wykorzystać w działaniach kontrterrorystycznych środki przymusu bezpośredniego i broń palną w sposób przewidziany w art. 3 ust. 2a ustawy z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. DzU z 2015 r. poz. 827 z późn. zm. z zastrzeżeniem dopuszczalności użycia broni palnej w przypadkach określonych w art. 23 ust. 1.

⁹ Art. 7.1. Środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej używa się lub wykorzystuje się je w sposób wyrażający możliwie najmniejszą szkodę.

¹⁰ Art. 48.1. Przed użyciem broni palnej uprawniony podejmuje następujące działania:

- 1) identyfikuje swoją formację albo służbę okrzykiem przez wskazanie jej pełnej nazwy lub ustawowego skrótu, a w przypadku uprawnionego, o którym mowa w art. 2 ust. 1 pkt 20 — okrzykiem: „Ochrona!”;
- 2) wzywa osobę do zachowania zgodnego z prawem, a w szczególności do:
 - a) natychmiastowego porzucenia broni lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności uprawnionego lub innej osoby,
 - b) zaniechania ucieczki,
 - c) odstąpienia od użycia przemocy.

2. W przypadku niepodporządkowania się wezwaniom, o których mowa w ust. 1 pkt 2, uprawniony uprzedza o użyciu broni palnej okrzykiem: „Stój, bo strzelam!”, a jeżeli wezwanie to okaże się nieskuteczne, oddaje strzał ostrzegawczy w bezpiecznym kierunku.

3. Od procedury, o której mowa w ust. 1 i 2, lub jej poszczególnych elementów, w szczególności od oddania strzału ostrzegawczego, można odstąpić, jeżeli ich zrealizowanie groziłoby bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby.

4. Przed rozpoczęciem konwoju lub doprowadzenia uprawniony uprzedza osobę pozbawioną wolności, w stosunku do której zgodnie z art. 45 pkt 4 lit. b i c możliwe jest użycie broni palnej, o możliwości użycia w stosunku do niej broni palnej w przypadku podjęcia przez nią próby ucieczki, DzU poz. 628 i 1165 oraz DzU z 2014 r., poz. 24 i 1199.

Polskiej, wchodzących w skład grupy wykonującej działania kontrterrorystyczne, zwanej dalej »grupą kontrterrorystyczną«.

5. Decyzję o dopuszczalności specjalnego użycia broni może podjąć oraz cofnąć kierujący działaniami. Kierujący działaniami niezwłocznie przekazuje decyzję dowódcy grupy kontrterrorystycznej oraz informuje o podjętej decyzji organ wyznaczający kierującego działaniami.

6. Po otrzymaniu decyzji o dopuszczalności specjalnego użycia broni dowódca grupy kontrterrorystycznej może wydać rozkaz specjalnego użycia broni przez funkcjonariuszy lub żołnierzy grupy kontrterrorystycznej, określając cel i sposób specjalnego użycia broni.

7. Specjalne użycie broni dokumentuje dowódca grupy kontrterrorystycznej, który niezwłocznie po zakończeniu działań kontrterrorystycznych sporządza, stosując odpowiednio art. 54 ust. 1 i 2 ustawy, o której mowa w ust. 2, protokół specjalnego użycia broni i przekazuje go kierującemu działaniami¹¹.

Oceniając przedmiotowe uregulowanie wskazane jest zwrócenie uwagi na dwa najważniejsze obszary — prawny i etyczny. Już na wstępie można kategorycznie stwierdzić, że o ile aspekt prawny nie budzi większych wątpliwości, o tyle aspekt etyczny jest elementem bardzo problematycznym.

W obszarze prawnym, biorąc pod uwagę, że w opinii ustawodawcy wprowadzenie tego rodzaju uprawnienia podyktowane zostało potrzebą ratowania życia ofiary zagrożonej przez działania terrorysty, a należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że jedną z podstawowych form zamachów jest przetrzymywanie osób jako zakładników, co niejednokrotnie prowadzi do ich śmierci i niezbędnym w takich sytuacjach może okazać się wykorzystanie strzelca, któremu umożliwi się zgodnie z prawem oddanie takiego strzału, który powodując śmierć oprawcy uratuje życie ofiary. Dyskusja na temat tej szczególnej — radykalnej metody walki z terroryzmem trwała w Polsce praktycznie od czasów tragicznych wydarzeń w Magdalence w 2003 r. Przeciwnicy tej specjalnej metody kontrterrorystycznej od początku prowadzonych dysput podnosili problem pogodzenia możliwości zabicia człowieka w świetle prawa z obowiązującym i zapisanym także w naszej Konstytucji prawem do życia¹². Należy jednak zauważyć, iż bardzo trudno — wręcz niewskazane jest różnicowanie (pod względem ważności) poszczególnych artykułów Konstytucji

¹¹ DzU z 2016 r., poz. 904.

¹² Art. 38. Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia, DzU z 1997 r., nr 78 poz. 483 z późn. zm.

i w tym kontekście należy przypomnieć przytoczony na początku przedmiotowych rozważań art. 5 Konstytucji RP, którego zapis z jednej strony wspomina o prawach człowieka i obywatela, a z drugiej czyni z państwa (poprzez jego służby) gwaranta bezpieczeństwa tychże obywateli. Artykuł 5 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.¹³ przewiduje, iż Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli. Przedmiotowy zapis uzmysławia nam, że państwo będąc gwarantem bezpieczeństwa obywateli ustanawia prawa, które to bezpieczeństwo powinny zagwarantować, a zadanie to realizuje przy pomocy wyspecjalizowanych instytucji, służb i formacji. Z uwagi na dobro chronione prawem (jakim w tym przypadku jest życie i zdrowie człowieka) i obronę tego dobra można to uznać za swoisty delikt prawny i wesprzeć się zapisami art. 25 k.k.¹⁴ oraz art. 26 k.k.¹⁵.

Podsumowując ten wątek rozważań należy zaznaczyć, iż wprowadzenie do polskiego prawodawstwa uregulowania dotyczącego *specjalnego użycia broni* jest częściowym spełnieniem od dawna podnoszonego przez przedstawicieli różnego rodzaju służb i formacji wniosku o ustanowienie przejrzystych przepisów i doprecyzowanie — określenie jasnych form użycia broni przez strzelców wyborowych oraz zagwarantowanie im stosownej ochrony

¹³ DzU nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁴ Art. 25 § 1. Nie popełnia przestępstwa, kto w obronie koniecznej odpiera bezpośredni, bezprawny zamach na jakiegokolwiek dobro chronione prawem.

§ 2. W razie przekroczenia granic obrony koniecznej, w szczególności gdy sprawca zastosował sposób obrony niewspółmierny do niebezpieczeństwa zamachu, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

§ 3. Sąd odstępuje od wymierzenia kary, jeżeli przekroczenie granic obrony koniecznej było wynikiem strachu lub wzburzenia usprawiedliwionych okolicznościami zamachu — ustawa z 2 sierpnia 1997 r. — Kodeks karny, DzU nr 88, poz. 553.

¹⁵ Art. 26. § 1. Nie popełnia przestępstwa, kto działa w celu uchylecia bezpośredniego niebezpieczeństwa grożącego jakimkolwiek dobru chronionemu prawem, jeżeli niebezpieczeństwa nie można inaczej uniknąć, a dobro poświęcone przedstawia wartość niższą od dobra ratowanego.

§ 2. Nie popełnia przestępstwa także ten, kto, ratując dobro chronione prawem w warunkach określonych w § 1, poświęca dobro, które nie przedstawia wartości oczywiście wyższej od dobra ratowanego.

§ 3. W razie przekroczenia granic stanu wyższej konieczności, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

§ 4. Przepisu § 2 nie stosuje się, jeżeli sprawca poświęca dobro, które ma szczególnie obowiązek chronić nawet z narażeniem się na niebezpieczeństwo osobiste.

§ 5. Przepisy § 1–3 stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy z ciążących na sprawcy obowiązków tylko jeden może być spełniony; zob. ustawa z 2 sierpnia 1997 r. — Kodeks karny.

prawnej. Jako argument ZA można w tym miejscu przytoczyć wypowiedzi dwóch znanych przedstawicieli świata naukowego z zakresu prawa i kryminologii dla miesięcznika „Policja 997”.

Prof. dr hab. Piotr Kruszyński — karnista, kierownik Zakładu Międzynarodowego Postępowania Karnego na Uniwersytecie Warszawskim powiedział: „Skoro do tej pory nie uregulowano instytucji strzelca wyborowego, to nadszedł czas, by to zrobić. Jeżeli terroryści wezmą zakładników, np. uczniów, i za chwilę zaczną ich mordować, to strzelec wyborowy może zabić terrorystów, gdyż mamy stan wyższej konieczności, względnie obrony koniecznej. To jest oczywiście klauzula generalna. Jeżeli występuje zagrożenie zdrowia i życia, trzeba użyć broni. Nie może być tak, że terrorysta wysadzi się razem z naszymi dziećmi tylko dlatego, że nie mamy odpowiedniego zapisu w ustawie. Nie wszystkie rzeczy są regulowane w kodeksie karnym i po to są klauzule generalne i głowa, żeby myśleć. Policjant też nie może być takim asekurantem i bać się, że będzie pociągnięty do odpowiedzialności. Jeśli boi się, powinien zmienić zawód”. Z kolei prof. zw. dr hab. Brunon Hołyst — kryminolog stwierdził: „Myślę, że sytuacja prawna powinna być uregulowana przez wymienienie katalogu zagrożeń, które upoważniają strzelca wyborowego do strzału. Należy stworzyć strzelcom wyborowym warunki bezpieczeństwa prawnego użycia broni”¹⁶.

Patrząc na omawiane uregulowanie z punktu widzenia szeroko pojętych praw człowieka sprawa jest jednak o wiele bardziej skomplikowana. Podejmując rozważania w przedmiotowym obszarze wskazane jest nadmienić już na wstępie, iż działania służb w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa zawsze stały w swoistej sprzeczności ze swobodami obywatelskimi i prawami człowieka, a zagrożenia terrorystyczne zawsze wymagały, wymagają i będą wymagać najskuteczniejszych sposobów działania i podejmowania często radykalnych rozwiązań. Wobec zagrożeń terrorystycznych współczesne społeczeństwa muszą odpowiedzieć sobie na pytanie: Czy jesteśmy w stanie ograniczyć swoje prawa na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa i mentalnie zaakceptować sytuację pozbawienia człowieka życia w skutek akcji kontrterrorystycznej?

Odpowiedź na powyższe pytanie w dużej mierze zależy od doświadczeń związanych z zagrożeniami terrorystycznymi. Zupełnie inna mentalność narodowa występuje w takich państwach jak Stany Zjednoczone, Izrael

¹⁶ A. Chyliński, *Ocalić życie*, „Policja 997” 2016, nr 5(134), s. 23.

czy Francja, a ostatnio Niemcy. Podejście do przedmiotowego zagadnienia zmienia się wraz z eskalacją zagrożenia. Analizując stanowisko polskiego społeczeństwa w kwestii „strzału ratunkowego” można oprzeć się na wynikach jednej z dostępnych w Internecie ankiet, w której uczestniczący w niej ankietowani (61 osób) na poniższe pytania odpowiedzieli następująco:

1. *Czy strzelec wyborowy powinien mieć prawo oddawania strzału ze skutkiem śmiertelnym?*

- 33,3% odpowiedzi — tak, zawsze kiedy uzna to za stosowne,
- 54,0% — tak, po konsultacji z dowódcą,
- 7,9% — nie.

2. *Gdyby znalazł(a) się Pani/Pan w sytuacji, gdzie uzbrojeni terroryści grożą zamordowaniem zakładników, zgodził(a)by się Pani/Pan na ich zabicie celem uratowania niewinnych ludzi?*

- 80,3% odpowiedzi — tak,
- 8,2% — nie,
- 3,3% — nie mam zdania.

3. *Czy powinno się łamać podstawowe prawa i wolności w celu ratowania życia?*

- 39,7% odpowiedzi — tak, za wszelką cenę ratować życie niewinnych ludzi,
- 46,0% — tak, przestępca zamierzający popełnić zbrodnię musi się z tym liczyć,
- 9,5% — nie, chyba że zagrożenie jest bezpośrednie,
- 4,8% — nie, każdy człowiek ma prawo do uczciwego procesu.

4. *Czy będąc zakładnikiem, chciał(a)by Pani/Pan, aby w operacji uwalniania uczestniczył strzelec wyborowy, który w razie konieczności zneutralizuje zagrożenie?*

- 2,0% odpowiedzi — tak,
- 6,6% — nie,
- 3,3% — nie wiem¹⁷.

Powyższe stanowisko można dodatkowo wzmocnić przykładami z życia. Bo chociaż na terytorium Polski nie doświadczyliśmy aktu — zamachu o charakterze terrorystycznym, to mieliśmy do czynienia z sytuacjami, gdzie prawnie uregulowany „strzał ratunkowy” mógłby przyczynić się do

¹⁷ <<http://moje-ankiety.pl/respond-75547/ankieta-strzal-ratunkowy-w-polsce.html>>, dostęp: 30 grudnia 2016 r.

zminimalizowania potencjalnych ofiar. Jako przykład można podać zdarzenie z 26 marca 2007 r. w zakładzie karnym w Sieradzu, gdzie doszło do tragedii, kiedy stojący na wieżycze strażnik zaczął strzelać z kałasznikowa do policjantów, którzy przyjechali po aresztanta. W wyniku zdarzenia na miejscu zmarło dwóch policjantów, trzeci zmarł w trakcie operacji, a aresztant został ciężko ranny. Można się zastanawiać, czy prawnie uregulowany strzał ratunkowy (negocjacje nie przyniosły żadnych skutków) mógłby przyczynić się do ocalenia życia którejś z ofiar¹⁸. Niestety, należy bardzo wyraźnie zaznaczyć, iż ani wówczas, ani obecnie uregulowania prawne uniemożliwiają podjęcie takich działań. Omawiany aspekt etyczny jest na tyle złożony, że nawet rzecznik praw obywatelskich dr Adam Bodnar zwracając się 21 czerwca 2016 r. z apelem do prezydenta RP podkreślił, że „efektywność działania właściwych organów państwa w zakresie nie tylko reagowania na już zaistniałe zdarzenia, ale także prewencja w przypadku zagrożeń, których wystąpienie może wyrządzić nieodwracalne straty dla dóbr prawnie chronionych, jest szczególnie istotna w warunkach globalizacji przestępczości.... Jednocześnie jednak pod hasłem walki z terroryzmem nie można ingerować w prawa i wolności człowieka w sposób nieproporcjonalny”¹⁹.

Z drugiej strony mamy bardzo radykalne podejście do przedmiotowej kwestii, opierające się najczęściej na opiniach i doświadczeniach osób związanych ze służbami. Przyjmując stanowisko — *dobry terrorysta, to martwy terrorysta* reprezentujące zasadę — *strzelaj, żeby zabić*, która nieformalnie obowiązuje w wielu krajach świata, nie doczekawszy się odpowiednich uregulowań prawnych²⁰. Wart podkreślenia jest fakt, iż podobne stanowisko często reprezentują osoby uznawane w otoczeniu za autorytety moralne. Należy w tym kontekście zwrócić chociażby uwagę na wypowiedź prezydenta Niemiec — byłego pastora luterańskiego i dysydenta w byłej NRD²¹ — Joachima Gaucka, który w wywiadzie dla rozgłośni Deutschlandfunk po-

¹⁸ <<http://wroclaw.naszemiasto.pl/archiwum/zabil-trzech-policjantow-tragedia-w-zakladzie-karnym-w,1418774,art,t,id,tm.html>>, dostęp: 20 grudnia 2016 r.

¹⁹ Pismo RPO z 21 czerwca 2016 r. do prezydenta RP Andrzeja Dudy z wnioskiem o wystąpienie przed podpisaniem tej ustawy z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie jej zgodności z Konstytucją — pismo VII.520.6.2016AG, <<https://www.rpo.gov.pl/pl/sprawa/sprawa-ustawy-antyterrorystycznej>>, dostęp: 29 lipca 2016 r.

²⁰ Zob. *Dobry terrorysta to martwy terrorysta – Strzelaj żeby zabić!*, Safety & First Aid & Self Defence & Survival [pdf], <<http://apdelta.cba.pl/?p=1219>>, dostęp: 5 października 2016 r.

²¹ NRD — Niemiecka Republika Demokratyczna — państwo istniejące w latach 1949–1990, powstałe na terenie byłej radzieckiej strefy okupacyjnej.

wiedział: „Stoję po stronie uciskanych. Walczę o prawa człowieka (...) W tej walce o prawa człowieka lub o uratowanie życia niewinnych ludzi czasami jest konieczne sięgnięcie po broń (...)”²².

Podsumowując należy stwierdzić, że na powyższe rozważania — sytuacje i stanowiska, nie ma prostych i jednoznacznych odpowiedzi. Trudno znaleźć „złoty środek” pomiędzy prawami człowieka a bezpieczeństwem. W tym kontekście nie dziwią np. działania rzecznika praw obywatelskich, który wielokrotnie w trakcie procedowania ustawy najpierw opiniował²³, a następnie wystąpił z listem do prezydenta RP i ostatecznie z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niezgodności z Konstytucją, niektórych zapisów ustawy o działaniach antyterrorystycznych z 10 czerwca 2016 r.²⁴ Jednak za bardzo mocny argument, uzasadniający pozytywną ocenę analizowanej regulacji (pomimo różnego rodzaju dywagacji prawnych), należy uznać zapisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka²⁵ z 4 listopada 1950 r. z Rzymu uzupełnionej i zmienionej późniejszymi protokołami²⁶. Już w rozdziale I (Prawa i Wolności) artykuł 2 odnosi się do „Prawa do życia”. W § 1 czytamy: Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę. Jednak jeszcze bardziej dosadny jest § 2: Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły:

- a) w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą;
- b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia
- c) ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem;
- d) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania.

²² <<http://wiadomosci.onet.pl/swiat/gauckbroniacprawczlowiekatrzebaczasamisiegna cpobron/cg2z4>>, dostęp: 5 października 2016 r.

²³ Opinia RPO dra Adama Bodnara z 19 maja 2016 r. do projektu ustawy o działaniach antyterrorystycznych (druk sejmowy nr 516) — pismo II.520.2.2016; zob. <<https://www.rpo.gov.pl/pl/sprawa/sprawa-ustawy-antyterrorystycznej>>, dostęp: 29 czerwca 2016 r.

²⁴ Wniosek RPO z 11 lipca 2016 r. do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niezgodności z Konstytucją, niektórych zapisów ustawy o działaniach antyterrorystycznych z 10 czerwca 2016 r. — pismo VII.520.6.2016VV/AG; <<https://www.rpo.gov.pl/pl/sprawa/sprawa-ustawy-antyterrorystycznej>> dostęp: 28 lipca 2016 r.

²⁵ Pełna nazwa: Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

²⁶ DzU z 1993 r., nr 61, poz. 284.

Kończąc można stwierdzić, iż powyższy zapis należy bezwzględnie uznać za potwierdzenie zasady, że możliwe jest wartościowanie życia jako dobra ochrony prawnej. Jeśli mamy wybierać pomiędzy życiem sprawcy — terrorysty a życiem „niewinnej” ofiary nawet w aspekcie moralnym — etycznym decyzja wydaje się jednoznaczna. Tym bardziej że wszystkie tego typu działania odbywają się na podstawie prawa i zgodnie z poszanowaniem obowiązujących zasad. Bezwzględnie trzeba zaznaczyć różnicę pomiędzy działaniami terrorystów a działaniami służb zwalczającymi to zagrożenie, pozostawiając ostateczną decyzję osobie bezpośrednio znajdującej się w sytuacji decydującej o ludzkim życiu. My — społeczeństwo, nie rezygnując z kontroli prawnej, powinniśmy każdorazowo wspierać moralnie osoby, które zostały postawione przed takim dylematem etycznym.

Specjalne użycie broni w środowisku regulacji międzynarodowych

Możliwość użycia środków przymusu bezpośredniego to uprawnienie szczególne, które powinno być stosowane w sytuacjach wyjątkowych. Wynikać musi z potrzeby ochrony dóbr, wymienionych w ustawie zasadniczej. Art. 31, ust. 3 Konstytucji RP¹ dotyczy aspektu ograniczenia wolności oraz praw określonych w katalogu ogólnych wartości, w tym bezpieczeństwa i porządku publicznego. Ich katalog i warunki, w których mogą być użyte, są ściśle określone², zdarzają się jednak sytuacje, w których nie są one wystarczające do ochrony dóbr prawnych. W takich sytuacjach osoby uprawnione sięgać mogą po broń palną, m.in. w celu odparcia bezpośredniego i bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność swoją lub innej osoby oraz w celu przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu³. W ramach działań kontrterrorystycznych — z uwzględnieniem wszelkich okoliczności zdarzenia o charakterze terrorystycznym⁴ — jeżeli jest to niezbędne do przeciwdziałania bezpośredniemu, bezprawnemu, gwałtownemu zamachowi na życie lub zdrowie człowieka lub do uwolnienia zakładnika, a użycie broni palnej w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę jest niewystarczające i przeciwdziałanie takiemu zamachowi lub uwolnienie zakładnika w inny sposób nie jest możliwe, dopuszcza się użycie broni palnej przeciwko osobie dokonującej zamachu albo biorącej lub przetrzymującej zakładnika, którego skutkiem może być śmierć lub bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia tej osoby, zwane *specjalnym użyciem broni*⁵.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., DzU nr 78, poz. 483.

² Ustawa z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, DzU poz. 628.

³ Tamże, art. 45.

⁴ Zob. art. 115 § 20 ustawy z 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny, DzU z nr 88, poz. 553.

⁵ Ustawa z 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, DzU poz. 904, art. 23.1.

Rzeczpospolita Polska, zgodnie z Konstytucją RP⁶, zapewnić ma swoim obywatelom prawa człowieka⁷. Źródło tych praw stanowi przyrodzona, niezbywalna i nienaruszalna godność, której poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych⁸. Ochronie prawnej podlega między innymi życie ludzkie⁹. Wszyscy są równi wobec prawa¹⁰, obowiązkiem demokratycznego państwa jest zatem ochrona wolności i praw wszystkich obywateli. Jednocześnie mają oni obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej¹¹, a każdy, kto popełnia czyn zabroniony, podlega odpowiedzialności karnej¹². Jak pisał John Alderson, w świecie idealnym policja byłaby niepotrzebna. Porządek w społeczeństwie osiągnięto by w wyniku pełnego porozumienia, wzajemnej tolerancji i oddania władzy w ręce autentycznych autorytetów. Nie istniałaby konieczność przymusu fizycznego, czy choćby groźby takiego przymusu. Jak dowodzą jednak doświadczenia ludzkości, same tylko szlachetne uczucia nie wystarczą, aby powstrzymać wszystkich tych, którzy powodowani ambicjami, chciwością, agresywnością czy gniewem podejmują — na mniejszą czy większą skalę — niebezpieczne bądź szkodliwe działania. Bez względu na to, czy chodzi o bunt, czy też o zwykłą kradzież, konieczne są prawa i określona forma ich stosowania. W większości państw silnym instrumentem wymuszającym poszanowanie prawa jest policja i proces karny¹³. To państwo zapobiegać ma popełnianiu przestępstw, stąd też wynika konieczność przyznania uprawnionym podmiotom określonych prawnie środków, które będą służyły szeroko pojętej ochronie dóbr.

Problem prawnego dopuszczenia możliwości oddania śmiertelnego strzału jest szczególnie trudny do rozstrzygnięcia, zwłaszcza z moralnego punktu widzenia, rozstrzygnięcie leży bowiem na pograniczu skrajnych poglądów. Przekazanie tak szerokich uprawnień w zakresie decydowania o ludzkim życiu w ręce funkcjonariuszy Policji lub innych uprawnionych służb i formacji, to decyzja bardzo trudna i delikatna, zwłaszcza w konfrontacji z ustawowymi zapisami kodeksu karnego. Zgodnie z nimi ten, kto

⁶ Uchwaloną przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r.

⁷ Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., art. 5.

⁸ Tamże, art. 30.

⁹ Tamże, art. 38.

¹⁰ Tamże, art. 32.

¹¹ Tamże, art. 83.

¹² Ustawy z 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny, art. 1 § 1.

¹³ J. Alderson, *Policjant w państwie prawa*, Legionowo 1994, s. 5–6.

zabija innego człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności¹⁴. Mowa tu o sprawcy, który już dokonał czynu i został osądzony w procesie, w trakcie którego rozważone zostały wszelkie okoliczności. Nawet ten, kto zabija ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze *co najwyżej* dożywotniego więzienia¹⁵. Innymi słowy w Polsce — nawet prawomocnym wyrokiem sądu — nie może zostać orzeczona kara śmierci¹⁶, zaś nadanie uprawnień w zakresie *specjalnego użycia broni* nie jest niczym innym, jak przyzwoleniem na pozbawienie człowieka życia i to jeszcze przed jego osądzeniem¹⁷. Aleksandra Wentkowska, pełnomocniczka rzecznika praw obywatelskich w Katowicach, podkreśla, że policjanci strzelać powinni po to, żeby unieszkodliwić, a nie zabić¹⁸. Użycie broni palnej jest środkiem szczególnym i ostatecznym. Broni palnej należy używać w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę osobie, przeciwko której jej użyto. Według odmiennego stanowiska, oddanie tzw. strzału ratunkowego, gdy w istniejących okolicznościach byłby to jedyny skuteczny sposób odparcia zamachu, stanowiącego bezpośrednie zagrożenie dla życia ludzkiego, byłoby także wypełnieniem konstytucyjnego obowiązku państwa w zakresie ochrony życia ludzkiego, oczywiście w odniesieniu do ofiary przestępstwa¹⁹.

Cezariusz Sońta twierdzi, że nawet z moralnego punktu widzenia nie można odmówić prawa oddania śmiertelnego strzału do sprawcy grożącego realnie natychmiastowym pozbawieniem życia zakładników, jeżeli taki sposób obrony ich życia jest jedynym i koniecznym²⁰.

Możliwość *specjalnego użycia broni* stała się w Polsce faktem, bynajmniej nie zamykając dyskusji dotyczącej zarówno jego zasadności, według jednych,

¹⁴ Art. 148 § 1 k.k.

¹⁵ Art. 148, § 2 k.k.

¹⁶ Kara śmierci została zniesiona na mocy Protokołu nr 6 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności Rady Europy, Strasburg, 28 kwietnia 1983 r.

¹⁷ W. Zubrzycki, *Działania bojowe pododdziału antyterrorystycznego w świetle praw człowieka*, „Policja” 2009, nr 4, s. 38.

¹⁸ *Przedstawiciele policji i ABW apelują o regulacje dotyczące snajperów*, <<http://wiadomosci.onet.pl/kraj/przedstawiciele-policji-i-abw-apeluja-o-regulacje-dotyczace-snajperow/89ehr>>, dostęp: 5 listopada 2016 r.

¹⁹ W. Zubrzycki, *Działania bojowe...*, wyd. cyt., s. 38.

²⁰ C. Sońta, *Podstawowe zagadnienia użycia broni palnej w działaniach kontrterrorystycznych* [w:] *Przeciwdziałanie terroryzmowi. Koordynacja działań antyterrorystycznych*, „Zeszyty Biura Bezpieczeństwa Narodowego” 2007, nr 2, s. 97.

jak i wąskich uwarunkowań, w jakich jest ono dopuszczalne, według innych. Jednym z elementów takiej debaty powinna być refleksja nad brzmieniem regulacji międzynarodowych, odnoszących się do tego zagadnienia.

Według Organizacji Narodów Zjednoczonych, prawa człowieka to pojęcie reprezentujące koncepcję, według której każdemu człowiekowi przysługują pewne prawa, wynikające z jego godności. Są one niezbywalne — nie można się ich zrzec, nienaruszalne — istnieją niezależnie od władzy i nie mogą być przez nią regulowane, naturalne i niepodzielne. Poszanowanie tych praw uznawane jest za podstawę sprawiedliwości i pokoju na świecie, a ich ochronę przypisuje się państwu. Prawa człowieka zostały formalnie uznane za jeden z priorytetów społeczności międzynarodowej w roku 1948, kiedy przyjęto Powszechną Deklarację Praw Człowieka²¹. Zyskały one wówczas miano uniwersalnych zasad, obejmujących wszelkie aspekty życia ludzkiego. Deklaracja została sporządzona przez przedstawicieli wszystkich regionów świata w oparciu o wszelkie systemy prawne, stając się kamieniem węgielnym pod wciąż rozwijający się system ochrony praw człowieka. Co ciekawe, wpisana została do *Księgi Guinnessa*, jako najczęściej tłumaczony dokument na świecie (deklaracja została przetłumaczona na 360 języków)²². Zgodnie z deklaracją: „Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem oraz powinni postępować w stosunku do siebie wzajemnie w duchu braterstwa”²³.

Artykuł 2 Deklaracji stwierdza, że każdy człowiek posiada wszystkie zawarte w niej prawa i wolności bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu. Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby²⁴. W korzystaniu ze swych praw i wolności człowiek podlega jednak pewnym ograniczeniom, ale jedynie takim, które są ustalone przez prawo. Obostrzenia takie wynikać mogą wyłącznie z konieczności zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych i w celu uczy-

²¹ *Universal Declaration of Human Rights* — zbiór praw człowieka i zasad ich stosowania, uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją 217/III A, 10 grudnia 1948 roku w Paryżu.

²² *60 rocznica Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, <<http://www.unic.un.org.pl/udhr/>>, dostęp: 5 listopada 2016 r.

²³ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, art. 1.

²⁴ Tamże, art. 3.

nienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu demokratycznego społeczeństwa²⁵.

W momencie powstania Powszechna Deklaracja Praw Człowieka była jedynie standardem — jako rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nie tworzyła prawa międzynarodowego, ani nie miała wiążącego charakteru. W obecnej chwili większość prawników zajmujących się prawem międzynarodowym uważa ją za prawo *zwyczajowe*, z czego wnioskuje ona jej powszechne obowiązywanie. Całkowicie wiążący charakter prawny posiada natomiast Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ²⁶ z 1966 r. — traktat uchwalony w wyniku konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku, na mocy rezolucji Zgromadzenia Ogólnego nr 2200A (XXI) z 16 grudnia 1966 roku. Dokument został otwarty do ratyfikacji przez państwa, które zobowiązywały się przestrzegać jego postanowień na własnym terytorium i wszedł w życie 23 marca 1976 roku. Do 2015 r. Pakt ratyfikowało 168 państw, w tym Polska — w roku 1977²⁷. Pakt zakłada podstawowe prawa i wolności człowieka oraz zobowiązania państwa wobec obywateli, powołując także do życia Komitet Praw Człowieka, który stoi na straży przestrzegania jego postanowień. Szczegóły działalności Komitetu określał wydany tego samego roku Pierwszy Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. W 1989 roku, w Nowym Jorku sporządzony został Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, postulujący zniesienie kary śmierci. Artykuł 6, ust. 1 Paktu stanowi, iż „każda istota ludzka ma przyrodzone prawo do życia. Prawo to powinno być chronione przez ustawę. Nikt nie może być samowolnie pozbawiony życia”. W art. 9, ust. 1 wskazuje jednocześnie, że „każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być samowolnie aresztowany lub zatrzymany. Nikt nie może być pozbawiony wolności inaczej, jak tylko na zasadach i w trybie ustalonym przez ustawę”.

Istotnym uzupełnieniem zarówno prawa, jak i praktyki, są postanowienia Kodeksu Postępowania Funkcjonariuszy Porządku Prawnego²⁸ —

²⁵ Tamże, art. 29 ust. 2.

²⁶ DzU z 1977 r., nr 38, poz. 167.

²⁷ Zob. *UN Treaty Collection*, <<https://treaties.un.org>>, dostęp: 7 listopada 2016 r.

²⁸ Zob. <<http://isp.policja.pl/isp/prawa-czlowieka-w-poli/akty-prawne-i-dokumenty/9074,Kodeks-postepowania-funkcjonariuszy-porzadku-prawnego.html>>, dostęp: 23 października 2016 r.

rezolucji 34/169 Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych z 1979 r. Stanowi on w art. 3, że funkcjonariusze porządku prawnego mogą użyć siły wyłącznie w wypadku absolutnej konieczności i tylko w granicach niezbędnych do wypełnienia swego obowiązku. Komentarz, stanowiący integralną część tego dokumentu, wyjaśnia, iż użycie broni palnej uważa się za środek ostateczny i że należy podjąć wszelkie kroki, by je wykluczyć — zwłaszcza przeciwko dzieciom. Broni palnej w zasadzie w ogóle nie powinno się używać. Wyjątek stanowią sytuacje, w których osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa stawia zbrojny opór lub w inny sposób naraża czyjeś życie, a mniej drastyczne środki nie wystarczają do powstrzymania jej lub skłonienia do poddania się²⁹. Kodeks zobowiązuje funkcjonariuszy do szanowania i ochrony godności wszystkich ludzi oraz przestrzegania ich praw i dbania o nie³⁰, zakazuje również stosowania, prowokowania i tolerowania jakichkolwiek tortur lub innego okrutnego niehumanitarnego lub poniżającego postępowania albo karania. Funkcjonariusz nie może się przy tym powoływać na rozkazy przełożonych lub wyjątkowe okoliczności, takie jak: stan wojny czy zagrożenie wojną, zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego, wewnętrzne zamieszki polityczne, ani jakiegokolwiek inne stany zagrożenia publicznego, jako usprawiedliwiające stosowanie tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego bądź poniżającego postępowania albo karania³¹.

Wyraźne wskazówki odnośnie do tego, w jakich sytuacjach ustawodawca krajowy może zezwalać na legalne korzystanie z broni palnej, zawierają *Podstawowe zasady użycia siły oraz broni palnej przez funkcjonariuszy porządku prawnego*, rezolucja przyjęta przez VIII Kongres ONZ w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Postępowania ze Sprawcami Przestępstw 7 września 1990 roku. Według tych reguł, na ile to możliwe, funkcjonariusze, w czasie wykonywania obowiązków służbowych — zanim odwołają się do siły i broni palnej, powinni stosować środki niewymagające ich użycia. Władze powinny stosować łagodne środki perswazji przed decyzją o użyciu siły oraz broni palnej, a w każdej sytuacji, gdy użycie siły i broni palnej jest nie do uniknięcia, muszą one zachować powściągliwość i działać proporcjonalnie do poziomu zagrożenia. Zasady pozwalają na użycie siły i broni palnej tylko wtedy, gdy inne środki okażą się nieskuteczne, bądź gdy nie ma żadnej

²⁹ *Prawa człowieka a Policja*, <www.zielona-gora.po.gov.pl/pdf/prawa_czlowieka_a_policja.doc>, s. 3, dostęp: 23 października 2016 r.

³⁰ Kodeks Postępowania Funkcjonariuszy Porządku Prawnego, art. 2.

³¹ Tamże, art. 5.

nadziei na osiągnięcie zamierzonego celu. Nakładają także na funkcjonariuszy porządku prawnego obowiązek działania rozważnego i proporcjonalnego do wagi przestępstwa, minimalizowania szkody i uszkodzenia ciała oraz nakazują szanować i chronić życie ludzkie, zapewnić jak najszybciej pomoc i opiekę medyczną wszystkim zranionym, a także upewnić się, czy poinformowano krewnych i bliskich osoby zranionej lub poszkodowanej. Zalecają one, aby reguły i przepisy wykonawcze w sprawie użycia broni palnej zawierały między innymi określenie okoliczności, w których funkcjonariusze porządku prawnego są uprawnieni do jej noszenia, typów dozwolonej broni palnej i amunicji, sposobu kontroli broni, sporządzania raportów o każdym jej użyciu oraz gwarancję, że broń ta będzie używana jedynie w stosownych okolicznościach i w sposób, który zmniejsza ryzyko niepotrzebnego uszkodzenia ciała³².

Niezależnie od wymogów ONZ, problemem możliwości korzystania z broni palnej przez funkcjonariuszy porządku publicznego, w ramach tzw. standardów zalecanych, zajęła się Rada Europy³³ — międzynarodowa organizacja rządowa, skupiająca prawie wszystkie kraje Europy oraz kilka państw spoza tego kontynentu. Jej głównym celem jest „osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady stanowiące ich wspólne dziedzictwo oraz aby ułatwić ich postęp ekonomiczny i społeczny”³⁴. Realizując tak określony cel, organizacja ta zajmuje się pośród innych promocją i ochroną praw człowieka. Polska przyjęta została w poczet członków Rady Europy w dniu 26 listopada 1991 r. Stało się to możliwe dzięki przemianom demokratycznym, jakie zachodziły w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej od 1989 roku. Od tamtej pory kraj nasz jest aktywnym członkiem Organizacji³⁵. Tego samego dnia Rzeczpospolita Polska podpisała Europejską Konwencję Praw Człowieka i Podstawowych Wolności³⁶, co było politycznym wymogiem uzyskania członkostwa w Radzie Europy. Konwencja jest międzynarodową umową z zakresu ochrony praw człowieka, zawartą przez państwa członkowskie Rady Europy. Konwencja została otwarta do podpisu 4 listopada 1950 r., a po uzyskaniu

³² *Prawa człowieka a Policja...*, wyd. cyt.

³³ Council of Europe.

³⁴ Statut Rady Europy z 5 maja 1949 r., DzU nr 118, poz. 565, art. 1.

³⁵ *Polska w Radzie Europy*, <http://strasburgre.msz.gov.pl/pl/polska_w_re/>, dostęp: 7 listopada 2016 r.

³⁶ DzU z 1993 r., nr 61, poz. 284.

niezbędnych 10 ratyfikacji, weszła w życie 3 września 1953 roku. Stronami Konwencji są wszystkie z 47 państw członkowskich Rady. Kwalifikuje się ona do tzw. twardego prawa, będąc traktatem międzynarodowym, i to ona właśnie określa standard użycia siły w systemie Rady Europy. Nie zawiera co prawda przepisów bezpośrednio dotyczących stosowania broni palnej przez funkcjonariuszy porządku prawnego — zadanie ich określenia spadło na Europejski Trybunał Praw Człowieka³⁷ — odnosi się jednakże do tej sfery w sposób pośredni, w zapisach dotyczących ochrony życia ludzkiego. Ich adresatem jest nie tylko ustawodawca, ale m.in. także policja, której kompetencje muszą się mieścić w granicach zakreślonych przez ten przepis. Zgodnie z art. 2, ust. 1 Konwencji, „prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę”. Prawo do życia jest zatem, według Konwencji, podstawowym i niekwestionowanym prawem każdego człowieka. Jednak pozbawienie go życia jest według niej dopuszczalne, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły:

- a) w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą;
- b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem;
- c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania³⁸.

Warto zauważyć, że jest to jedyny współczesny standard traktatowy, formułujący tzw. kontratypy prawa do życia, a więc typizuje sytuacje, w których faktyczne pozbawienie człowieka życia w wyniku działań organów państwowych nie będzie pociągało za sobą odpowiedzialności państwa. Wyliczenie tego typu sytuacji ma jednocześnie charakter taksatywny, a więc tworzący zamkniętą listę i niepozwalający na dowolne poszerzanie i interpretację. Z oczywistych względów problematyka uregulowana we wspomnianych kontratypach sprowadza się głównie do przypadków korzystania przez funkcjonariuszy państwowych z dozwolonych środków przymusu bezpośredniego, w tym zwłaszcza z broni palnej. W tym względzie — obok wymogu legalności i sprecyzowanej celowości — eksponuje wymóg absolutnej konieczności sięgania po środki przymusu, które ze swej istoty prowadzić

³⁷ European Court of Human Rights, europejski organ sądownictwa międzynarodowego, powołany w 1959 r. z siedzibą w Strasburgu (Francja).

³⁸ Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, art. 2 ust. 2.

mogą do śmierci człowieka³⁹. Standard taki wymaga od państwa nie tylko powstrzymywania się od umyślnego i bezprawnego pozbawiania człowieka życia (obowiązek negatywny), ale także obliguje do podjęcia niezbędnych kroków w ramach wewnętrznego porządku prawnego w celu ochrony życia jednostek pozostających w zasięgu jurysdykcji takiego państwa (obowiązek pozytywny). Podstawowym natomiast krokiem w tym zakresie jest ustanowienie właściwych ram prawnych i administracyjnych, zapobiegających popełnianiu przestępstw przeciwko osobie, wspieranych dodatkowo systemem wymierzania sprawiedliwości w przypadku naruszeń tych przepisów.

W świetle treści art. 2. Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, korzystanie z broni palnej przez funkcjonariuszy policji może być w pewnych okolicznościach usprawiedliwione, przepis ten jednak absolutnie nie może być traktowany jako *carte blanche* dla państwa, gdyż każdorazowo radykalne akcje porządkowe funkcjonariuszy państwowych muszą być precyzyjnie uregulowane i połączone z systemem odpowiednich gwarancji, chroniących przed ewentualną arbitralnością decyzji⁴⁰. W procesie szkolenia tych funkcjonariuszy należy zatem położyć absolutny nacisk na uświadomienie im, że broń palna jest środkiem ostatecznym i bezwzględnie koniecznym.

Poszanowanie praw, zawartych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie 4 listopada 1950 r., deklaruje Unia Europejska⁴¹, stawiając sobie, jako jeden z celów „(...) umacnianie ochrony praw i interesów obywateli jej Państw Członkowskich (...) oraz (...) utrzymanie i rozwijanie Unii jako przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości (...)”⁴². Wkład Unii w dziedzinie ochrony praw człowieka stanowi Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej⁴³, uchwalona i podpisana 7 grudnia 2000 r., podczas szczytu Rady Europejskiej⁴⁴ w Nicei i ponownie — po naniesieniu poprawek — 12 grudnia 2007 r. w Lizbonie. Rząd Polski podpisał kartę 4 października 2007 r. Jest to zbiór fundamentalnych

³⁹ B. Gronowska, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 20 grudnia 2004 w sprawie Makaratzis przeciwko Grecji (dotyczy ochrony prawa do życia w kontekście użycia broni palnej przez policję)*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 5, s. 165.

⁴⁰ Tamże, s. 168–169.

⁴¹ Traktat o Unii Europejskiej, DzU UE C 326, 2012/C 326/01, art. F2.

⁴² Tamże, art. B.

⁴³ *Charter of Fundamental Rights of the European Union*.

⁴⁴ Instytucja Unii Europejskiej, wyznaczająca kierunki jej polityki i rozwoju.

praw człowieka i obowiązków obywatelskich⁴⁵, stanowiący między innymi, że godność człowieka jest nienaruszalna, musi być szanowana i chroniona⁴⁶, każdy ma prawo do życia i nikt nie może być skazany na karę śmierci ani poddany jej wykonaniu⁴⁷, każdy ma prawo do poszanowania jego integralności fizycznej i psychicznej⁴⁸, nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu⁴⁹, wreszcie każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego⁵⁰.

W systemie Rady Europy standard użycia siły został zakreślony również w Deklaracji o policji, dołączonej do rezolucji 690 (1979), przyjętej przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy 8 maja 1979 roku. Należy ona do tzw. miękkiego prawa międzynarodowego, czyli do norm międzynarodowych, które nie mają charakteru wiążącego, posiadają jednocześnie swoistą doniosłość prawną⁵¹. Deklaracja stwierdza w punkcie A.12⁵², że funkcjonariusze państwa powinni wykazać zdecydowanie niezbędne do osiągnięcia celu wymaganego bądź dopuszczonego przez prawo, zakazuje jednak użycia siły w stopniu większym, niż jest to konieczne. W myśl punktu A.13 powinni otrzymać oni jasne i precyzyjne instrukcje co do sposobu i okoliczności użycia broni. W przypisie do dokumentu wyjaśnia się, iż część A odnosi się do wszystkich osób i organizacji, w tym do takich organów, jak tajne służby, policja wojskowa, siły zbrojne lub milicje pełniące funkcje policyjne, do obowiązków których należy stosowanie prawa, ściganie przestępstw oraz utrzymywanie porządku publicznego i bezpieczeństwa państwa.

Komitet Ministrów Rady Europy podjął ten temat w bardziej ogólny sposób w Europejskim Kodeksie Etyki Policji⁵³ z 19 września 2001 r., wśród

⁴⁵ DzU UE C 83/389, 2010/C 83/02.

⁴⁶ Karta Praw Podstawowych UE, art.1.

⁴⁷ Tamże, art. 2.

⁴⁸ Tamże, art. 3.

⁴⁹ Tamże, art. 4.

⁵⁰ Tamże, art. 6.

⁵¹ <<https://www.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/miekkie-prawo-miedzynarodowe/>>, dostęp: 7 listopada 2016 r.

⁵² Zob. <www.policja.pl/download/35/207816/deklaracjaopolicji.pdf>, dostęp: 7 listopada 2016 r.

⁵³ Zalecenie Rec (2001) 10 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczące Europejskiego Kodeksu Etyki Zawodowej Policji (przyjęte przez Komitet Ministrów 19 września 2001 r. na 765. sesji Zastępców Ministrów).

ogólnych wytycznych, dotyczących akcji / interwencji policyjnych, w pkt 37 stwierdza, że „Policja może użyć siły wyłącznie wówczas, kiedy jest to bezwzględnie konieczne i tylko w granicach niezbędnych do osiągnięcia legalnego celu”⁵⁴.

Specjalne użycie broni oznacza możliwość użycia broni palnej przeciwko osobie dokonującej zamachu terrorystycznego, a jego skutkiem może być śmierć tej osoby. Korzystanie z takiego uprawnienia wymaga szczególnej rozważliwości oraz traktowania go jako wyjątkowego środka ostatecznego. Niezbędne jest przyjęcie założenia, iż tego rodzaju użycie broni następuje w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia i jest działaniem ukierunkowanym na ratowanie życia ofiary, zagrożonego przez terrorystę. Wprowadzenie możliwości specjalnego użycia broni ma w założeniu zwiększyć skuteczność działań Policji w sytuacji wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym, jednocześnie zapewniając bezpieczeństwo prawne funkcjonariusza oddającego tego rodzaju strzał⁵⁵. Dopuszczenie możliwości oddania takiego strzału w polskim porządku prawnym nie stoi w sprzeczności z normami międzynarodowymi. W świetle przedstawionych regulacji, inicjatorowi zdarzenia o charakterze terrorystycznym także przysługuje prawo do życia — poszanowanie przysługujących praw należne jest przecież każdemu człowiekowi. Jednak w obliczu dokonanego przez niego bezprawnego zamachu, prawo to należy traktować w sposób podrzędny wobec identycznego prawa, przysługującego ofierze tego zamachu, często całkowicie przypadkowej. Przesądza o tym świadome i dobrowolne prowadzenie działalności przestępczej, ukierunkowanej na osiągnięcie zamierzonego celu⁵⁶. W takim świetle przyjąć można, że prawo do życia ofiary jest wartością wyższą niż prawo do życia sprawcy przestępstwa, który tej wartości zagraża w sposób bezpośredni. W przypadku bezprawnego zamachu na tę wartość zastosowanie najbardziej drastycznego środka, jakim dysponują funkcjonariusze porządku prawnego, bezsprzecznie znajduje swoje uzasadnienie.

⁵⁴ J. Murdoch, R. Roche, *Europejska Konwencja Praw Człowieka a działania policji. Podręcznik dla funkcjonariuszy policji i innych organów ścigania*, Council of Europe 2013, s. 169.

⁵⁵ A. Turczyn, *Specjalne użycie broni palnej*, <<http://trybun.org.pl/2016/05/10/specjalne-uzycie-broni-palnej/>>, dostęp: 23 października 2016 r.

⁵⁶ W. Zubrzycki, *Działania bojowe...*, wyd. cyt., s. 37.

Specjalne użycie broni — „strzał ratunkowy” w krajach Unii Europejskiej

W niniejszej publikacji „strzał ratunkowy” będzie rozpatrywany jako „narzędzie”, które desygnuje strzelca wyborowego w ramach działań kontrterrorystycznych. Poprzez działania kontrterrorystyczne rozumie się działania określone w ustawie z 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych¹, natomiast strzelca wyborowego — snajpera, dla niniejszego artykułu będzie się traktowało jako terminy jednoznaczne z uwagi na to, że nie jest to istotne dla rozważań i ogólnie należy rozumieć, że jest to funkcjonariusz/żołnierz, który wchodzi w skład grupy kontrterrorystycznej², posługujący się bronią palną wyposażoną w urządzenia dające możliwości oddania strzału ze znacznej odległości.

Nie wszystkie państwa Unii Europejskiej posiadają pojęcie „strzału ratunkowego”, jak również samą ustawę, która wprowadzałaby pojęcie „specjalnego użycia broni”. Dlatego też ciężko jest rozpatrywać prawne wykorzystanie funkcjonariusza/żołnierza w poszczególnych państwach Wspólnoty i je porównywać.

W związku z powyższym poniżej zostaną przedstawione wybrane rozwiązania prawnego wykorzystania strzelca wyborowego w państwach Wspólnoty, bez względu na to, czy funkcjonuje narzędzie, jakim jest „strzał ratunkowy”, „strzał na rozkaz”, czy inne pojęcie dające podstawę prawnego „specjalnego” użycia broni.

Problematyka związana z prawnym usankcjonowaniem „strzału ratunkowego”, który może skutkować pozbawieniem życia osoby datuje się od chwili powołania do życia jednostek kontrterrorystycznych w Europie, czyli

¹ Ustawa z 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, DzU z 2016 r., poz. 904, art. 2 pkt 2.

² Tamże, art. 23 pkt 4.

od lat 70. XX wieku. W żadnym kraju UE nie ma czytelnych przepisów upoważniających i w pełni zwalniających z odpowiedzialności strzelca wyborowego z oddania „strzału ratunkowego”.

W dniach 12–16 września 2016 roku Biuro Operacji Antyterrorystycznej Komendy Głównej Policji było organizatorem przedsięwzięcia w ramach przewodnictwa nad forum *Sniper* unijnej Grupy ATLAS, zrzeszającej centralne jednostki kontrterrorystyczne UE. W ćwiczeniach „wykorzystanie strzelca wyborowego w działaniach kontrterrorystycznych z pokładu śmigłowca oraz łodzi przy wykorzystaniu najnowszej technologii”, poruszana była tematyka prawnego wykorzystania strzelca wyborowego, w tym możliwość oddania „strzału ratunkowego”. Wszyscy uczestnicy reprezentujący 21 państw UE, na zapytanie odnośnie do prawnych możliwości takiego działania podali podobne przesłanki ograniczające tego typu „narzędzie prawne”. W większości przypadków podstawową przesłanką były prawa człowieka³.

Poniżej zostaną przedstawione rozwiązania prawne w przedmiotowym zakresie w ośmiu państwach UE, tj. w Belgii, Holandii, Łotwie, Rumunii, Słowacji, Słowenii, Szwecji oraz Węgrzech. Przedstawione rozwiązania prawne, w poszczególnych państwach zostały ułożone pod względem alfabetycznym, natomiast zwroty w języku angielskim stanowiące problem tłumaczenia na język polski z uwagi na ich dwuznaczność zostały podane w oryginale obok zwrotów przetłumaczonych.

Pierwszym zaprezentowanym państwem jest Belgia, gdzie prawo karne, w art. 416 stanowi, że nie doszło do popełnienia przestępstwa, jeśli śmierć, rany albo ciosy zostały zadane w związku z bezpośrednią konieczności obrony własnej (osoby uprawnionej) albo innej osoby. Dodatkowe warunki odnoszące się do tego artykułu to:

- musi dotyczyć tylko ochrony osób,
- atak musi być bezprawny,
- atak musi być poważny i musi mieć miejsce w danej chwili,
- obrona musi być konieczna, proporcjonalna i mieć miejsce w czasie ataku albo przed nim.

Natomiast w belgijskiej ustawie o Policji, w art. 37 zapisane jest, że w ramach wykonywania swojej misji, funkcjonariusz policji sądowej lub administracyjnej może, uwzględniając wszelkie towarzyszące temu ryzyko, użyć

³ Na podstawie rozmów z przedstawicielami jednostek kontrterrorystycznych uczestniczących w ćwiczeniach, gdzie autor niniejszej publikacji był organizatorem jako przewodniczący/lider forum *Sniper* grupy ATLAS.

siły w celu osiągnięcia zamierzonego celu, który nie może zostać osiągnięty w inny sposób. Użycie siły powinno być rozsądne i proporcjonalne do celu. Każde użycie siły musi być poprzedzone ostrzeżeniem, chyba że ostrzeżenie niweluje efektywność użycia siły. Natomiast art. 38 wyszczególnia następujące przypadki możliwego użycia broni przeciw osobom:

- w przypadku uprawnionej obrony opisanej w artykułach 416 i 417 Prawa Karnego;
- przeciw osobom uzbrojonym albo w kierunku pojazdów, w których znajdują się uzbrojone osoby w wypadku, kiedy wykryto przestępstwo w czasie jego popełniania (patrz art. 41 Prawa Karnego), które to przestępstwo jest popełniane z użyciem przemocy, jeżeli możemy zgodnie z rozsądkiem przyjąć, że te osoby są w posiadaniu broni palnej gotowej do użycia, i że użyją jej przeciw osobom;
- kiedy, w przypadku wyższej konieczności, funkcjonariusze nie mogą obronić osób, lokalizacji, czy transportu niebezpiecznych towarów, które zostały powierzone ich ochronie, w żaden inny sposób. W tym wypadku broń może być użyta tylko zgodnie z rozkazami i na odpowiedzialność funkcjonariusza policji administracyjnej;
- kiedy, w przypadku wyższej konieczności, funkcjonariusze nie mogą obronić osób, które zostały powierzone ich ochronie w związku z zadaniem sądowym, w żaden inny sposób. W tym wypadku broń może być użyta tylko zgodnie z rozkazami i na odpowiedzialność funkcjonariusza policji sądowej;
- wykorzystanie broni opisane w punktach 2, 3 i 4 może nastąpić tylko po ostrzeżeniu wyartykułowanym głośno albo w jakikolwiek inny sposób, łącznie ze strzałem ostrzegawczym, chyba że takie ostrzeżenie zniwelowałoby efektywność użycia siły.

Powyższe przepisy stanowią podstawę użycia siły w policji belgijskiej. Członkowie oddziałów bojowych i snajperzy belgijskiej jednostki interwencyjnej są członkami Belgijskiej Policji Federalnej i te przepisy ich obowiązują. W związku z tym strzelcy mogą legalnie działać w tych ramach prawnych, oddając strzał ratunkowy. Zgodnie z prawem mogą sami podejmować decyzję o nim. Oczywiście biorą pod uwagę kontekst sytuacji, a jeżeli jest on zbyt złożony, pytają dowódcę o zasady użycia broni (ang. *Rules of Engagement* — ROE). Dowódca zgłasza sprawę władzom sądowym (prokuratorowi), aby zatwierdził te zasady. Prokurator, wydając decyzję, kieruje się również powyższymi przepisami. ROE opisuje sytuacje, w jakich snajper powinien strzelać.

Jednostka belgijska za przykład podała następujące możliwości działania, a tym samym użycia broni palnej:

- jeden uzbrojony podejrzany strzelał do miejscowej policji. Na miejsce skierowano jednostkę interwencyjną. Snajper zajmuje pozycję, a zespół bojowy przemieszcza się na swoją pozycję. W tej chwili podejrzany wychodzi i kieruje broń w kierunków operatorów (funkcjonariuszy zespołu bojowego — autor). Snajper może strzelać, ponieważ spełnione są warunki określone w art. 416 (członkowie zespołu są w niebezpieczeństwie);
- dwaj tango (sprawcy — autor) dokonują rabunku i strzelają z ciężkiej broni do ścigającej ich policji. Wchodzą do pustego budynku, a miejscowa policja go okrąża. Belgijska jednostka przybywa na miejsce i snajper zajmuje pozycję. W pewnym momencie jeden z tango próbuje uciec z budynku ze swoją bronią. Zgodnie z prawem snajper ma prawo do niego strzelić na podstawie własnej decyzji (art. 38, par. 2);
- porwanie samolotu — 6 tango i wielu zakładników. Jeden tango wychodzi z zakładnikiem i przykłada mu broń do głowy. Zgodnie z prawem snajper może strzelić, ale jeśli to zrobi, inne ofiary mogą być w wielkim niebezpieczeństwie (jego strzał może skutkować zranieniem lub śmiercią zakładnika — autor). Dlatego snajper powinien otrzymać ROE od swojego dowódcy (po konsultacji z organami sądu), aby wiedzieć, czy ma strzelić. Na przykład w tym wypadku może zostać podjęta decyzja, że ma strzelać tylko w ramach procedury (jednocześnie do kilku tango) (ang. *simultaneously on multiple tango*) w związku z rozpoczęciem szturm, albo w celu ubezpieczenia operatorów w chwili szturm natychmiastowego;
- tango zabił dwie osoby i przebywa w willi. Przetrzymuje trzecią ofiarę w małym domku w głębi ogrodu. Dochodzi do rozmowy z negocjatorami. Tango grozi zabiciem trzeciej ofiary, jeżeli nie otrzyma gwarancji, że jego brat będzie zwolniony z więzienia. Strzelec widzi drzwi willi, przez które jest dostęp do ogrodu. Operatorzy nie mogą niepostrzeżenie się zbliżyć, żeby uratować ofiarę. Snajper dostaje ROE, aby strzelić do tango w chwili, kiedy ten wejdzie do ogrodu i zbliży się do domku z bronią w rękę lub bez, jeżeli to możliwe, ma tylko unieszkodliwić tango bez zabijania go⁴.

⁴ Na podstawie zapytania, jakie autor przesłał do belgijskiej centralnej jednostki kontrterrorystycznej DSU, tłumaczenie własne.

Przedstawione belgijskie prawo mimo tego, że jest fragmentaryczne, daje prawne możliwości oddania strzału, w tym również z pominięciem ostrzeżenia o nim. Dla funkcjonariuszy belgijskiej jednostki jest to bardzo istotnie z uwagi na oddziaływanie terrorystyczne, jakie ma miejsce na terenie tego kraju. Należy przytoczyć chociażby atak z 22 marca 2016 r. (Bruksela — zdetonowanie ładunku wybuchowego na lotnisku w Brukseli oraz zamachowiec samobójca w stacji metra). W wyniku samobójczych zamachów bombowych, jakie wydarzyły się w Belgii 22 marca 2016 r., śmierć poniosły 32 osoby (z 16 państw) oraz 3 sprawców, a ponad 300 zostało rannych. Był to największy zamach terrorystyczny w historii całej Belgii. Do zamachu przyznało się Państwo Islamskie. Warto zaznaczyć, że na terenie całej Belgii zidentyfikowanych jest 93 dżihadystów, z czego w samej Brukseli 47⁵.

Następnym państwem jest Holandia, gdzie w normalnych sytuacjach policyjny snajper może oddać strzał tylko wtedy, kiedy dostanie taki rozkaz. Rozkaz musi być wydany przez (odpowiednio przeszkolonego) (ang. *sniper trained*) dowódcę zespołu. Po zmianie sytuacji w Europie, w Holandii zostało to zmienione, ponieważ nie zawsze jest możliwość czekania na polecenie wydane przez dowódcę zespołu.

Obecnie w Holandii są dwie możliwości, w których strzelec może użyć broni, tj.:

1. Strzał na rozkaz dowódcy.
2. „Delegowana komenda” strzelania (ang. *a delegated fire command*).

„Delegowana komenda” sprowadza wszystko do poziomu strzelca wyborowego. To on decyduje, czy strzeli. Przed rozpoczęciem operacji dowódca wydaje snajperowi „delegowaną” komendę. Może ona np. brzmieć: „Jeżeli będzie sytuacja, w której ktoś do nas strzela, możesz go wyeliminować”, albo „Jeżeli ktoś jest w uzbrojony w broń długą (taką, jak np. AK) i celuje w nas, albo w osoby cywilne, możesz go wyeliminować”.

Policyjni strzelcy wyborowi są wykorzystywani tylko w sytuacjach związanych z oddziaływaniem terrorystycznym, albo z użyciem „ekstremalnej” przemocy (ang. *extreme violence situations*)⁶.

Z powyższych rozwiązań wynika, że również Holandia ma prawną możliwość wykorzystania narzędzia, jakim jest „strzał na rozkaz”, gdzie zarówno

⁵ Informacja uzyskana z belgijskiej centralnej jednostki kontrterrorystycznej DSU.

⁶ Na podstawie zapytania, jakie autor przesłał do holenderskiej centralnej jednostki kontrterrorystycznej DSI, tłumaczenie własne.